

ГАЛЕРЕЯ
Українського Мистецтва
Фундації св. Володимира
Хрестителя Київської Русі
Краків, вул. Каноніча 15
червень - вересень '95

GALERIA
Sztuki Ukraińskiej
Fundacji św. Włodzimierza
Chrzciela Rusi Kijowskiej
Kraków, ul. Kanonicza 15
czerwiec - wrzesień '95

**НИКИФОР
ДРОВНЯК**

**100-ліття
від дня народження**

**NIKIFOR
DROWNIAK**

**100-lecie
urodzin**

КРАКІВ 1995 KRAKÓW

НИКИФОР ДРОВНЯК

**100-ліття
від дня народження
червень - вересень '95**

NIKIFOR DROWNIAK

**100-lecie urodzin
czerwiec-wrzesień '95**

**Галерея Українського Мистецтва
Фундації св. Володимира Хрестителя Київської Руси
Galeria Sztuki Ukraińskiej
Fundacji św. Włodzimierza Chrzcziciela Rusi Kijowskiej
Kraków, ul. Kanonicza 15**

***Druk albumu sponsorowany przez
Wydział Kultury Urzędu Miasta Krakowa***

Autorzy tekstów:

Włodzimierz Mokry

Piotr Skrijka (tłum. A. Jerema)

Andrzej Banach (tłum. A. Jerema)

Redakcja:

Oleg Aleksejczuk, Włodzimierz Mokry, Tyrsus Wenhryniewicz

Korekta:

polska - IKTUS; ukraińska - Myroslawa Prychoda

Skład:

Wydawnictwo „Szwajpolt Fiol”

Opracowanie komp.:

IKTUS (tel. (0-12 34-11-27)

Druk:

TS, Kraków, ul. św. Filipa 7, tel. 34-11-27

Obrazy Nr 1 - 7 (zbiory prywatne - Piotr Skrijka)

Nr 8 - Muzeum Etnograficzne w Krakowie

Foto:

Janusz Kozina, Grzegorz Zygier

*Na I str. okładki „Св. Миколай” „Św. Mikołaj” -
(zbiory prywatne - Piotr Skrijka)*

*Na IV str. okładki „Єпископ на фоні церкви” „Biskup na tle cerkwi” -
(Muzeum Etnograficzne w Krakowie)*

Світ кольорових молитов Никифора

*Щаслива це людина,
Ясна її дорога:
Наївно, мов дитина,
Молиться до Бога!
(Б. І. Антонич)*

Народжений з убогої лемківської дівчини Євдокії Дровняк син виявився дитиною незвичайною. Своїм приходом на світ наприкінці XIX століття змінив він образ весняної Криниці спочатку в очах матері, а відтак також в очах своїх земляків й цілих, не тільки мистецьких, середовищ у різних країнах світу. Для самотньої Євдокії світ після народження єдиного сина набув нового виміру і сенсу. Відтепер гірка доля й одноманітний сірий світ знайшов ім'я. Тим досить неочікувано об'явленим - „цілим світом” став для матері Євдокії новонароджений син Епіфаній - Никифор. Ця епіфанія, з грецької - об'явлення, припинила буденність Євдокії, яка двигала воду, щоб мити підлоги в криницьких пансіонах. Відтепер в її монотонному, позбавленому усмішки житті, з'явилися ті спрагнені, щасливі хвилини, коли виринаючи з-під кольорових олівців її сина фрагменти навколишнього світу, ставали гарнішими від дійсності. Вид тих епіфаній, що об'являлись в чергових образках сина Епіфанія, матір Євдокія ставала хоч на мить щасливішою. Був це ж очікуваний плід її материнських почуттів і з надією шептаних дитині слів - „Твій нянько був маляр”.

Никифор - Епіфаній Дровняк, який вважав себе криницьким Матейком, як людина призначена до творчої праці художника - маляра, прагнув хоч трохи виправити навколишню тверду і не завжди приязну йому дійсність. Творив цей часто жорстокий світ кращим, ніж був він у дійсності. У створений з образків ясний добром світ у важливих для Никифора хвилинах міг він вітати від реальної, горбатої і незичливої йому дійсності.

Świat kolorowych modlitw Nikifora

*Szczęśliwy jest ten człowiek,
I jasna jego droga,
Co z naiwnością dziecka,
Wciąż modli się do Boga.
(B. I. Antonycz, tłum W.M.)*

Urodzony z ubogiej, łemkowskiej dziewczyny Eudokii Drowniak syn, okazał się dzieckiem niezwykłym. Swym przyjściem na świat w (końcu XIX wieku) zmienił on obraz wiosennej Krynicy najpierw w oczach matki, a z czasem także w oczach swych rodaków oraz całych nie tylko artystycznych środowisk w wielu krajach świata. Dla samotnej matki Eudokii świat po narodzeniu jedynego syna nabral nowego wymiaru i sensu. Odtąd przepełniony goryczą i niezbyt dla niej łaskawy świat odzyskał blask i przybrał własne imię. Owym dość nieoczekiwanie objawionym - „całym światem” stał się dla matki syn Epifaniusz - Nikifor. Ta „Epifania”, z greckiego 'objawienie', przerwała szorstką codzienność dzwigającej wodę, by zmywać podłogi krynickich pensjonatów, Eudokii. Odtąd w jej monotonnym, pozbawionym uśmiechu życiu pojawiły się te upragnione, szczęśliwe chwile, kiedy wylaniające się spod kredek jej syna fragmenty otaczającego świata, stały się bardziej kolorowe i piękniejsze niż rzeczywistość. Widok tych epifanii, objawianych w kolejnych obrazkach syna Epifaniusza musiał, chwilami czynić matkę Eudokię szczęśliwszą. Był to przecież upragniony owoc jej macierzyńskich uczuć i z nadzieją szeptanych dziecku słów - „Twój nianio był malarz” - „Twój ojciec był malarzem”.

Nikifor - Epifaniusz Drowniak, uważający się za krynickiego Matejkę, jako człowiek powołany do twórczej pracy malarza, poprawiał świat. Tworzył ten swój świat lepszym niż był on w rzeczywistości.

Як запримітив автор нише надрукованого тексту, Никифор був архітектором, який не проектував жодних будинків, але виправляв ті, що інші погано запрацювали. Невипадково, наприклад, у вдосконалюваних ним хатах, дахи отримували форму і барву листя, а вікна ставали квітами. Натомість невід'ємний кожний хаті дим, який символізував сімейне тепло, а справді його відсутність, був для Никифора чимось особливо важливим. Щоб одержати дим від вогників свого серця й послати його до Неба, Никифор віддавав свої, мабуть найкращі, образки вірній йому годувальниці Парасці. Знав, що вона пішла їх з димом, розпалюючи вогонь у кухні. Якщо Никифор міг на це дивитись, мабуть вірив, що дійдуть до Неба, яке окрилювало його душу, та стане цей кольоровий дим з образків жертвою, переданою Богові у подяку за дари землі, а добрій Парасці - полякою-молитвою за підтверджувану вчинками любов ближнього. Коли вогонь травив образки, дим, що піднімався в Небо Лемківщини, сповіщав, що на створеному Параскою „жертвенному вівтарі” готують гарячу страву для мистця у Криниці. Для самотнього, хворого Никифора це була матеріальна основа життя, без якої не міг би тривати переповнений молитвою його духовний світ:

Молитва людська є неначе дим
Кружляє над селом, мов білий лебідь,
Аж стовбуром кудрявим, золотим
Розвіється по кришталевім небі.
(Б. І. Антонич)

Найбільш цінним і благородним даром Неба для Никифора була Церква. Для тодішнього покоління криницьких греко-католиків Церква була єдиним найсвятішим місцем, де горів вічний вогник їх християнської духовності, прищепленої святим Володимиром Хрестителем Київської Русі. Святі в іконах тих Церков вказували цілим поколінням земляків Никифора дорогу з землі до Неба.

Для Никифора-малюка, Церква мала ще додаткове суттєве значення, дещо інше, ніж

Do stworzonego z obrazków jaśniejącego dobrem świata mógł Nikifor w trudnych dla niego chwilach uciekać od realnej, szorstkiej i nieprzychylnej mu rzeczywistości.

Jak zauważył autor zamieszczonego niżej tekstu, Nikifor był architektem, który nie projektował żadnych budowli, lecz poprawiał te złe przez innych zaprojektowane. W udoskonalanych przez niego domach dachy przyjmowały kształt i barwę liści, okna stały się kwiatami. Zaś nieodłączny każdemu domowi dym, który symbolizował ciepło rodzinne, a dokładniej jego brak, był dla Nikifora czymś szczególnie ważnym. By uzyskać dym z płomyków swojego serca i posłać go do Nieba, Nikifor oddawał swe, być może najlepsze obrazki, więcej mu żywicielowi Parascie. Wiedział przecież, że puści je z dymem, podpalając w kuchni. Jeżeli mógł na to patrzeć, zapewne wierzył, iż dojdą do Nieba, które uskrzydlało jego duszę, dzięki czemu stanie się ten obrazkowy dym ofiarą złożoną Bogu u podziękę za dary ziemi, a dla dobrej Paraski będzie modlitewnym dziękczynnikiem za wspieraną uczynkiem miłość bliźniego. Gdy ogień trawił obrazki zziębniętego Nikifora, unoszący się w Niebo dym oznajmiał, że na stworzonym przez Paraskę „ofiarnym ołtarzu” przygotowywana jest dla artysty z Krynicy upragniona gorąca strawa. Była to dla samotnego, chorego Nikifora ta niezbędna dla życia materialna podstawa, bez której nie mogłoby trwać przepełnione modlitwą duchowe życie Epifaniasza - Nikifora:

Modlitwa ludzka jest jak ten dym,
I białym łabędziem, nad wsią się wije.
Aż kędzierzawym słupem złotym
W kryształ się zmieni i w Niebo wzbije.
(B. I. Antonycz, tłum. W.M.)

Najważniejszym jednak i najwspanialszym darem Niebios dla Nikifora była Cerkiew. Dla ówczesnego pokolenia krynickich grekokatolików Cerkiew była jedynym najświętszym miejscem, gdzie płonął

для хліборобів, що творили основу біологічного життя - хліб насущний.

Церква з іконами першої християнської родини була для Епіфанія в Криниці і місцем діяння Благодаті Спасителя людини - Ісуса Христа, і школою ідеальних стосунків між людьми. Для Епіфанія, який наївно вірив у пом'якшувальну серця силу сакрального мистецтва, Церква стала також Академією Мистецтв. Може власне тому можемо на його образах оглядати Никифора з мітрою єпископа на голові у ролі владки-викладача, який пояснює таємницю переміни „Слова у Тіло”, і вказує, як знайти „дверці до щастя”:

Малі до щастя дверці:
Захоплення та Неба
Гармонії у серці -
Нічого більш не треба.
Чи добрі дні, чи гірші.
Думки спокійні, рівні.
На хвалу Божу вірші
Пишу собі наївні.

(Б. І. Антонич)

І Никифор Дровняк з Криниці, що розмальовував свої наївні образки, і Богдан Ігор Антонич родом з Новиці, який складав свої наївні вірші, обдаровували людей своїми мистецькими творами, з дитинною вірою, що ніхто не відважиться підняти руку на найвищі цінності, які визнавали їх земляки. Епіфаній Дровняк з Криниці, який так охоче малював Церкву й святі ікони, не міг підозрювати, що іконостаси, які від покоління вказували його землякам дорогу до Неба, будуть викидати з церков, а самі Божі Доми - Церкви - почнуть цинити й розбирати. Не міг також Никифор зі своєю дитячою наївністю передбачити, що з'являться ті темні сили, які назавжди відберуть щасливі хвилини у його житті, у житті багатьох добрих людей та розіб'ють їх ясну дорогу до добра і Бога.

А може, власне, тому так поспішав Никифор з розмальовуванням Церков, що відчував наближення виселень його земляків, час обдирання їх святинь, нищення основних цінностей. Може побоювався, що прийшов

вечный пламень их християнської духовності, засzczepionej przez św. Włodzimierza Chrzcziciela Rusi Kijowskiej. Święci w ikonostasach ich Cerkwi wskazywali pokoleniom rodaków Nikifora drogę prowadzącą z ziemi do Nieba.

Dla Nikifora-malarza Cerkiew miała jeszcze dodatkowe, bardzo istotne i nieco inne znaczenie, niż dla tzw. „chliborobiw” wytwarzających podstawę życia biologicznego - chleb powszedni.

Cerkiew z ikonostasem pierwszej rodziny chrześcijańskiej jawiła się dla Epifaniasza w Krynicy i jako miejsce promieniowania Łaski Zbawiciela człowieka-Jezusa Chrystusa, i jako szkoła idealnych stosunków międzyludzkich. Dla Nikifora naiwnie wierzącego w zmiękczającą serce moc sztuki sakralnej, Cerkiew stała się także Akademią Sztuk Pięknych. Może właśnie dlatego na jego obrazkach możemy oglądać Nikifora z biskupią mitrą na głowie w roli „władki”-wykładowcy, wyjaśniającego tajemnicę przemienienia „Słowa w Ciało” i odnalezienia „drzwiczek do szczęścia”:

Małe do szczęścia drzwiczki:
Zachwytu oraz nieba
Tylko harmonii w sercu -
Nic więcej nie potrzeba.
Czy dobre dni czy gorsze.
Myśli spokojne, płynne.
Na chwałę Bożą wiersze
Pisuję wciąż naiwne.

(B. I. Antonycz. tłum. W.M.)

Zarówno tworzący swe naiwne obrazki Nikifor w Krynicy, jak i piszący swe naiwne wiersze Bohdan Igor Antonycz rodem z Nowicy, tworzyli swe dzieła z dziecięcą wiarą, że nikt nie odważy się podnieść ręki na czone przez ich rodaków najwyższe wartości. Epifaniasz Drowniak z Krynicy, który tak chętnie malował Cerkwie oraz święte ikony, nie mógł przecież podejrzewać, że od pokoleń wskazujące jego rodakom drogę do Nieba ikonostasy, będą z Cerkwi

незрозумілий нікому час відбирання християнам молитви у мові їх серця і рідних традицій, час позбавлення його земляків основ звичайного життя, яке дотепер забезпечувало право до, від віків, власної землі, лісів, хати і Церкви. А може відчував Никифор, що дійде до нечуваної у тих краях профанації святих місць, яких до того часу ніхто не пробував брати під сумнів, безчестити і нищити.

Якби сьогодні не пояснювати і не оцінювати дій тодішніх влад і одиниць, у тих нелюдських часах свідомого нищення такою важкою працею творених поколіннями цінностей, мистецтво і життя Никифора переконує, що не міг він жити без Церкви в Криничі. Не міг жити без зелених лісів і шуму гірських потоків, якщо чотири рази виселюваний, пішки повертав, подолавши біля сімсот кілометрів з-під Щеціна до Криничі. Духовна перемога безсмертного Никифора-Епіфанія є також доказом того, що Никифори Дровняки не зможуть з'являтися у світі, позбавленому дороги до Церкви з іконами Матері Божої - Покрови з Христом й Святими, цебто не зможуть вони об'являтися у світі, відірваному від криничі совісті і джерела Благодаті.

Петро Скрійка

Никифор і його творчість

Звідкіля він прийшов? Ким був? Як жив? Якої був національності? Питань чимало. Чимало може бути й відповідей. І що найгірше - всі вони можуть бути неправильними. Очевидно, краще надати слово документам, простим людям - лемкам, самому Никифорові. У даному випадку вони, мабуть, дадуть найкращу відповідь.

Отже, як впливає з метрики (35/1895/1), Никифор (Епіфаній Дровняк) народився в Криничі 21 травня 1895 року. Хто був його батько - невідомо. Матір'ю Епіфанія була Євдокія Дровняк з Поврозника - донька Григорія (Гжегожа) і Тетяни. Приймала його на світ Агніліна Шкварло.

wynoszone, a same Cerkwie niszczone i rozbierane. Nie mógł też Nikifor w swej dziecięcej naiwności przewidzieć, że zjawiają się te ciemne siły, które zburzą szczęśliwe chwile jego i wielu ludzi, i że rozbiją im jasną drogę do dobra i Boga.

A może właśnie dlatego tak pośpiesznie tworzył Nikifor swe Cerkwie, gdyż przeczuwał, że zbliża się okres wysiedleń jego rodaków i odzierania ich świata z podstawowych wartości oraz świętości. Może obawiał się, że nadchodzi czas odbierania im odmawianej językiem ich serca modlitwy ojczystych tradycji i pozbawiania ich podstaw do zwykłej egzystencji, którą dawało posiadanie własnej ziemi, lasów, Cerkwi i szkoły. A może przeczuwał, że dojdzie do nie-spotykanej od wicków na tym terenie profanacji miejsc sakralnych, których dotąd nikt nie ważył się kwestionować, bezczęścić i niszczyć.

Jakby dziś nie tłumaczyć i oceniać postępowania władz i jednostek w tych nieludzkich czasach świadomego niszczenia z takim trudem tworzonych przez pokolenia wartości, dzieło i życie Nikifora przekonuje, że nie mógł on żyć bez Cerkwi w Krynicy, jeżeli czterokrotnie wysiedlany wracał pieszo spod Szczecina do górskiej Krynicy. Duchowe zwycięstwo Nikifora dowodzi także, iż Epifaniusz Drowniaki nie będą mogli objawiać się w świecie pozbawionym uniwersalnych wartości chrześcijańskich, w świecie pozbawionym drogi do Cerkwi z ikonami Matki Boskiej, z Chrystusem i świętymi, a więc świecie oddalonym od miejsc promieniowania Łaski.

Piotr Skrijka

Nikiфор і його дієло

Skąd przyszedł? Kim był? Jak żył? Jakiej był narodowości? Pytań jest kilka. Odpowiedzi może być wiele - a co najgorsze - wszystkie mogą być nieprawdziwe. Niech więc przemówią dokumenty. Niech mówią prosić ludzie - Lemkowie. Niech mówi sam Nikifor. Może oni odpowiedzą najlepiej.

Епіфаній отримав прізвище матері. Щодо імені, то існують небезпідставні припущення, бо іміто він його отримав з календаря під час хрещення у церкві (як це вводилося у випадках, коли дитина народжувалася без батька). Така традиція здавна існувала на українських землях.

Його охрестив і виписав метрику отець Миколай Куропас - парох греко-католицької парохії в Криничі Селі (тепер це парафія візантійсько-українського обряду).

Це хрещення - у церкві, лемківською воюю з Криничі і своїми словами з книг, надрукованих кирилицею у Ставропігії у Львові, - має особливе значення у біографії Никифора. Зокрема тому, що найсильніше і найповніше ідентифікує його національну приналежність. Слід особливо наголосити на цьому, бо ще й досі дехто намагається насильно пересадити його куди-інде - на чужий йому ґрунт, або ж оселити назавше лише у рідних лемківських горах. Згідно з давнім галицьким правом і звичаями, хрещення визначало духовну і культурну приналежність: у римо-католицькому костелі - польську, а в греко-католицькій або православній церкві - руську. Визначення русин (Rutenus) було на той час і пізніше ще й політичним синонімом до слова українець. Русинами називали і офіційно записували греко-католиків та православних зі Львова чи з Поділля на Східній Україні. У цьому ж сенсі русинами були (що, зрештою, слушно) також бойки, лемки та гуцули у Карпатах.

Русином був Никифор, русином був Труш - відомий український художник зі Львова. Русином був також Франко - визначний український поет. Русином був прекрасний поет - син Лемківщини - Богдан Ігор Антонич, який писав літературною українською мовою. Русином був студент Ягеллонського університету Василь Стефаник (писав головню покутським діалектом).

Сьогодні слово русин є анахронізмом, і його вже не можна стосувати ні до кого, так само і до Никифора. Однак ми не станемо переписувати Никифорової метрики. Не будемо теж невідступно триматися лише

Як wynika z metryki (35/1895/1), Nikifor (Epifaniusz Drowniak) urodził się w Krynicy 21 maja 1895 r., z ojca nieznanego. Matką Epifaniasza była Eudokia Drowniak z Powroźnika - córka Hryhorijsa (Grzegorza) i Tatiany. Przyjmowała go na świat Agniliina Szkwarło.

Nazwisko otrzymał po matce. Co do imienia, istnieją uzasadnione domysły, że nadano mu je podczas chrztu w cerkwi zwyczajowo (gdy ojciec był nieznanym) z kalendarza. Taki był starodawny zwyczaj na ziemiach ukraińskich.

Chrzcił go i metrykę wypisał ks. Mikołaj Kuropas - proboszcz parafii greckokatolickiej (obecnie obrządku bizantyjsko-ukraińskiego) w Krynicy Wsi.

Ten chrzest - w cerkwi - lęmkowską (karpacką) wodą z Krynicy i świętymi słowami z ksiąg drukowanych cyrylicą w Stawropiihii we Lwowie - ma szczególne znaczenie w biografii Nikifora. Szczególnie dlatego, bo najsilniej i w pełni identyfikuje Nikifora w jego przynależności narodowej. Trzeba to wyraźnie i mocno podkreślić, bo wciąż są próby przesadzenia go na siłę gdzie indziej - na obcy mu ґрунт albo osiedlenia go na zawsze na jednej tylko rodzinnej lęmkowskiej górze. Według dawnego prawa i zwyczajów w Galicji chrzest wyznaczał duchową oraz kulturową przynależność - w kościele rzymskokatolickim - polską, a w cerkwi greckokatolickiej lub prawosławnej - ruską. Określenie Rusin (Rutenus) było wówczas i później jeszcze politycznym synonimem słowa - Ukrainiec. Rusinami nazywano i urzędowo mianowano grekokatolików i prawosławnych ze Lwowa i z Podola na Wschodniej Ukrainie. W tym samym sensie Rusinami byli - całkiem zresztą słusznie - również Bojkowie i Lemkowie oraz Huculi w Karpatach.

Rusinem był Nikifor i Rusinem był Trusz - wybitny ukraiński malarz ze Lwowa. Rusinem był także Franko - wielki ukraiński poeta. Rusinem był znany lęmkowski i ogólnoukraiński, bo piszący literackim językiem ukraińskim, absolwent Uniwersytetu Lwowskiego, syn Łemkowszczyzny Bohdan Igor

одного, так би мовити адміністративного боку Никифорової приналежності, бо вона має ще один бік - духовний, який зумовлений родовими та історичними традиціями. Отож, Никифор з волі своєї матері і хрещених батьків назавжди залишився мешканцем великого духовного простору. Як рослина на безкрайому лані. Для Никифора лан цей простягався від лемківської церкви аж до собору св. Юра у Львові і далі аж до Печерської лаври у Києві. Цього ніхто не може заперечити. Цього ніхто не зможе змінити. А чи сам Никифор говорив що-небудь про свою приналежність? Так, і то досить виразно. Чи ж образки Никифора не є іконами? Так! Чи не є вони писанками? Так! Чи не є вони гарними барвистими вишиванками? Так! Чи не є вони мелодіями? Так! Власне ікони, писанки, вишиванки і пісні найбільше формували культурну приналежність, естетичні смаки і загальнонаціональні духовні риси усіх русинів - предків сьогоднішніх українців, включно з русинами-бойками, русинами-гуцулами, русинами-лемками, русинами-поліщуками і т.д. Никифор до кінця життя носив це у собі.

Навіщо він народився? У факті народження кожної людини приховано певний сенс, про який знає лише природа. Тож прислухаймося до голосу природи, адже Никифор був її творінням, і натура явила його світові таким, яким сама хотіла бачити, якого потребувала. Натура ж бо завжди функціонує за простою логікою генетичного коду і відтворюється сама, лише в різних образах. При цьому вона ніколи не пропустить ані найменшої порожнечі у своєму динамічному організмі, який постійно змінюється.

Наприкінці XIX ст. підбескидській природі, очевидно, бракувало Никифора. Тому вона його створила, дала в руки знаряддя праці і визначила мету - мав працювати для неї, для природи. Остання ж бо мусить реалізовуватися через всевіддайну працю і досконалу красу, і тому, певно, вона так потребувала Миття. Природа, либонь, має свої капризи і забаганки. Чи просто любить, щоб хтось її увічнивав у художній формі. А може вона приходить до майстерні

Antonycz. Rusinem był piszący głównie dialektem pokuckim ualentowany ukraiński nowelista, student Uniwersytetu Jagiellońskiego Wasyl Stefanyk.

Dzisiaj to słowo - Rusin - jest anachronizmem i nie można go już przykładać do nikogo i do Nikifora też nie. Nie będziemy jednak przepisywać Nikiforowi metryki. Nie trzymajmy się też kurczowo tylko tej jednej - jakby administracyjnej - strony Nikiforowej przynależności. Jest jeszcze druga strona tego samego - duchowa - wynikająca z tradycyjnej, rodowej i historycznej ciągłości. Otóż, Nikifor z woli swojej matki i z woli rodziców chrześcijańskich został na zawsze osadzony w wielkiej duchowej przestrzeni. Tak jak roślina na rozległym łanie. Dla Nikifora ten łan rozciągał się od Lemkowskiej cerkwi w Karpatach do soboru św. Jura we Lwowie i dalej aż do Pечерської Лаври в Кijowie. Nikt temu nie może zaprzeczyć. Nikt tego nie może zmienić. A czy Nikifor sam wypowiadał się o swojej przynależności? Tak i to bardzo wyraźnie. Czy obrazki Nikifora nie są ikonami? Są! Czy nie są pisankami? Są! Czy nie są pięknymi kolorowymi wyszywkami (haftami)? Są! Czy nie są melodiami? Są! Właśnie ikony, pisanki, wyszywanki i pieśni formowały najsilniej przywiązanie kulturowe i estetyczne odczucia oraz całą duchową osobowość wszystkich Rusinów - przodków dzisiejszych Ukraińców, włącznie z Rusinami-Bojkami, Rusinami-Huculami, Rusinami-Lemkami, Rusinami-Polaszczukami itd. Nikifor do końca życia nosił to w sobie.

Po co się urodził? W każdym narodzinach jest jakiś ukryty sens. Sens ten zna tylko natura. Wsluchajmy się więc w naturę. To jej dziełem był Nikifor. Stworzyła go takiego, jakim go chciała widzieć, jakiego potrzebowała. Natura zawsze funkcjonuje według prostej logiki kodu genetycznego i odtwarza się sama - pod różnymi postaciami. Nigdy przy tym nie przeoczy najmniejszej nawet luki w swoim dynamicznym - ciągle zmieniającym się organizmie.

Pod koniec XIX w. podbескидській naturze najwidoczniej brakowało Nikifora. Dlatego stworzyła

митця, щоб той одягнув її у святочні шати? Чим, зрештою, є малярство? Чи ж не естетичним запам'ятовуванням і відтворенням природи? Живопис стає естетичним прихистком натуральної краси - оздоровленої і відтвореної у досконалих формах. Може тому природа й наділяє кожного митця іншим світобаченням, що потребує різноголосих співців? Либонь тому й привела на світ Никифора. Ото й увесь його родовід.

Яким був Никифор? Нагадував він живу народну лемківську ікону - по-дитячому невинну, зворушливу і безпорадну. Через свої образки, як ікона, притягував до себе якимось неспокоєм. Викликав ледь не захоплення і спонукав до роздумів. Кожен по-своєму сприймав Никифора і чогось від нього чекав. Ніхто не міг пройти повз нього байдужим. Никифор нібито був вмальований у живий лемківський іконостас. А може він був лемківським святим? Ні!

Облишмо трохи цю філософію. Нехай краще розповість про Никифора старий вусатий лемко-візниця з Криниць Села. Звали його Гнатом або Фецьком. Хурманував у Криниці. Здебільшого розвозив вугілля, бо на ньому найкращий заробок. Я запитав його про Никифора, з яким той добре знався ще з дитинства. Нашу бесіду він запропонував провести у Криниці, у ресторані на залізничному вокзалі, де завжди було пиво.

Тільки після третього бокалу почав розповідати. *„Як хочете знати, яким був Никифор, то вам повім. Такий був, як я, як ви, як ми вишитки лемки. Зожер знати вишитки наши лемківски тото ге-е... Як ви там їх називате? Гени. Так, о.- Як то зожер? Так звичайно зожер - деревняном лижком з глиняной миски“*. Саме так... Був дурним, як кожен лемко. Був мудрим, як кожен лемко. Був скупим, як кожен лемко. Любив гроші, як кожен лемко. Був хвалькуватим і пихатим, як кожен лемко. Був працьовитим, як кожен лемко... Таким був Никифор. А консилиум знаних краківських психологів визнав у нього розумову недорозвиненість і низький ступінь інтелігентності. Проте старий візниця-лемко сказав, що Никифор був звичайним, як усі

го, даła mu narzędzia i wyznaczyła cel. Miał pracować dla niej - dla natury. Bo natura musi realizować się poprzez pełną pracę i pełne piękno. Może dlatego tak bardzo potrzebni są jej też malarze. A może natura ma swoje kaprysy i swoje fanaberie. Może po prostu lubi, by ją ktoś utrwał w artystycznej formie. Może przychodzi do pracowni malarskich, by przyodziać odświętny strój. Czym zresztą jest malarstwo? Czyż nie jest estetycznym zapamiętywaniem i odtwarzaniem natury? Jest jakby ekologią naturalnego piękna - uzdrawianego i odtwarzanego w formach doskonałych. Może dlatego natura rozdaje malarzom różne talenty i spojrzenia. Bo potrzebni są jej różni piewcy. Na pewno dlatego też wydała na świat Nikifora. O to cały jego rodowód.

Jaki był Nikifor? Przypominał żywą i ludową, łemkowską ikonę - dziecinnie niewinną, wzruszającą i nieporadną. Swymi obrazkami tak jak ikona przyciągał do siebie jakimś niepokojem. Wymuszał zadumę. Każdy na różny sposób reagował na Nikifora i czegoś od niego oczekiwał. Nikt nie mógł przejść obok niego obojętnie. Nikifor był jakby wpisany w żywy łemkowski ikonostas. Czy był łemkowskim świętym? Nie!

Odejdźmy na chwilę od tej filozofii. Niech lepiej mówi o Nikiforze stary wąsaty furman Łemko z Krynicy Wsi. Hnat czy Fecko miał na imię. Furmanił po Krynicy. Najczęściej rozwoził węgiel. Przy węglu był najlepszy zarobek. Spytałem go o Nikifora, bo od dziecka dobrze go znał. Na swą opowieść zaprosił mnie do Restauracji Dworcowej na Stacji Kolejowej w Krynicy, gdzie zawsze było piwo.

Dopiero po trzecim zaczął mówić. *„Jak chcecie znaty jakyj był Nykyfor to wam powim. Takyj był jak ja i jak wy, i jak my wszystkie Łemky. Zożer znate wszystkie nasze łemkiewsky toty gee... Jak wy jich tam nazywate? Geny. O tak. - Jak to zożer? - Tak zwyczajno zożer - derewnianom lyżkom z hlynanoj mysky“*. A no tak... Był głupi, jak każdy Łemko. Był mądry, jak każdy Łemko. Był chytry, jak każdy Łemko. Był skąpy, jak każdy Łemko. Lubił pienią-

лемки, як я - його земляк і сусід з-за гори, українець з Лемківщини. Я тоді подумав: чого ж вартий справжній розум! Той старий сказав мені більше, ніж цілий вчений консилиум. Що то значить проста мудрість! Гукаю кельнера. *Пиво для доктора. Я тіж хочу. То для Вас. Як то? То ви є доктором. Ні. То ви виликували Никифора з його недуги. Никифор був простою людиною, і його не можна виривати з простих реалій.*

Параска, ровесниця Никифора, казала, що Никифор був гоноровим. Часто заходив до неї, коли бував голодний. Вона ж була доброю і щирою жінкою, завжди давала йому їсти. За це він платив їй своїми образками. Поївши, клав образок на стіл і виходив. Образки не збереглися - жінка використовувала їх для розпалювання в печі. Чи ж Параска не прислужилася Никифорові? Чи не заслуговує на похвалу? А може Никифор прекрасно знав про це? Може спеціально для того їх давав? Може то були його невдалі картини? А, можливо, то були його найкращі творіння, і він хотів послати їх до неба - до Бога? А може хотів мати власний дим, який був для Никифора чимось особливим? Він завжди малював дим. Та хто, зрештою, може знати як то все було насправді? Так чи інакше, не слід ганити Параску. Вона робила все як слід, і за це їй треба віддати належне.

Своєрідно також відзивався про Никифора криницький міліціонер (поліцейський) у своїй службовій записці: *„Я, серж. (...) встановив, що маляр Никифор (пс. Матейко) волочить найбільш пожежоваленими вулицями м. Криниці і пристає до громадян зі своїми просьбами (...), з приводу чого громадяни висловлюють своє обурення (...). Зважаючи на ці обставини, я привів вищезазначеного Никифора до комісаріату. - Тепер говорить влада - комісаріат МО в Криниці. - ... Комісаріат (...) має дві просьби до вельми-поважних громадян (...). Ці просьби носить у рамці певний гр. Никифор (званий Матейком), який таким чином займається жебрацтвом (...), виставляючи при цьому своє малярське мистецтво, і створює цим самим несприятливий політичний аспект. (...) Залишаючи й*

*дзе, як każdy Łemko. Lubił się przechwalać i pytać, jak każdy Łemko. Był robotny, jak każdy Łemko... Taki był Nikifor. A konsylium wybitnych krakowskich psychologów stwierdziło u Nikifora niedorozwój umysłowy i niski stopień inteligencji. A stary furman Łemko powiedział, że Nikifor był zwyczajny, jak wszyscy Łemkowie i jak ja - jego rodak i sąsiad zza góry - Ukrainiec z Łemkowszczyzny. Pomyślałem, ileż wart jest prawdziwy rozum. Ten stary wystarczył mi za to całe uczone konsylium. Co znaczy prosta mądrość. Wołam kelnera. *Piwo dla doctora. Ja też chcę. To dla Was. Jak to? To wy je doctorem. Ni. To wy wylikowały Nikyforda z joho nedyhy. Nikifor był prostym człowiekiem i nie można go wyrwać z prostych realiów.**

Параска, ровесниця Никифора, мовила, że Nikifor był honorowy. Wpadał do niej często, gdy był głodny. Była to dobra - szczerza - kobieta. Zawsze go nakarmiła. On za to płacił jej obrazkami. Po jedzeniu kładł obrazek na stole i wychodził. Nie było już tych obrazków. Paraska używała ich na podpałkę. Czy Paraska nie przysłużyła się Nikiforowi? Czy nie należy się jej pochwała? A może Nikifor doskonale o tym wiedział? A może specjalnie jej po to dawał? Może to były te jego nieudane obrazki? A może to były jego najlepsze obrazki i chciał je wysłać do nieba - do Boga. Może u Paraski miał ołtarz ofiarny? A może chciał mieć swój własny dym? Dym był dla Nikifora czymś szczególnym. Zawsze malował dym. Kto zresztą może wiedzieć, jak to naprawdę było. Tak czy inaczej, nie gańmy Paraski. Paraska była w porządku. Należy się jej dobre słowo.

Po swojemu też mówił o Nikiforze krynicki milicjant (policjant) w swojej notatce służbowej. *„...Ja sierż. (...) stwierdziłem, że malarz Nikifor (ps. Matějko) włóczy się po wszystkich ruchliwych ulicach m. Krynicy i okazuje Obywatelom swoje prośby (...) na co obywatele są bardzo oburzone. (...) Wobec powyższego doprowadziłem wymienionego Nikifora do Komisariatu. Teraz mówi władza - Komisariat MO w Krynicy. ...Komisariat (...) przedkłada*

надалі вищеназваного без нагляду, ми б завдали величезної політичної і моральної шкоди." З допискою: „Якщо має помешкання, то належить ліквідувати, а інше майно передати до будинку для людей похилого віку”.

Ким був Никифор? Був збирачем податків. Збирав податки за ходіння по Криничі. Це було його місто. Він мав право збирати в ньому податки. Місцевим чиновникам прийшла в голову найабсурдніша в світі ідея брати податки за повітря. Нібито повітря було власністю Криничі. Никифор збирав податки за ходіння по вулицях. Це було досить мудро і нормально. Своє податкове розпорядження він публікував у спеціальних листах, завжди підписаних ким-небудь з високих осіб - переважно святих. Найчастіше це був св. Миколай. Однак податки він брав не від усіх, бо був великим лібералом і демократом. Брав тільки від тих, хто сам виявляв бажання платити. Нікого не змушував це робити. Не мав також податкової інспекції. Тим, хто платив, видавав художні посвідки, вартість яких набагато перевищувала внесок. Тож взагалі люди охоче платили ті податки. А може Никифор і не був збирачем податків - дуже важко його збагнути. Можливо, він вважав себе королем Лемківщини і вимагав від усіх, щоб за старим звичаєм складали йому дари. А може визнавав себе тільки художником, який малює для всіх, і від усіх вимагав за це плати. Важко це відгадати. Одне лише можна сказати безпомилково. Никифор ніколи не був жебраком. Він був надто гоноровим і гордим, щоб бути жебраком. Тож нехай ніхто його більше не звинувачує у жебрацтві. Никифор мав свій факх і мав працю. Вмів заробляти і не мав потреби бути жебраком.

Ще він був продавцем нерухомого майна. Продавав будинки і навіть цілі вулиці. Мав багато будинків, бо був бездомним. У бездомного завжди багато будинків. Якщо не має свого, то тоді йому належать всі будинки. Так що, коли Никифор продавав може й не зовсім свої будинки, то однак й свої будинки. Він не був ошуканцем. Спочатку відновлював і прикрашав, а потім продавав.

dwie prośby do czcigodnych obywateli (...) Wymienione prośby posiada w ramce niejaki Ob. Nikifor (zwany Matejko), który w ten sposób uprawia pre-ceder żebractwa (...) wystawiając przy tym swą sztukę malarską, stwarzając przy tym niekorzystny aspekt polityczny (...) pozostawiając wymienionego w dalszym ciągu bez opieki przynosi olbrzymie szkody polityczne i moralne. Z dopiskiem: Jeżeli posiada mieszkanie należy zlikwidować, a pozostałe mienie przekazać do domu starców”.

Ким був Никифор? Был poborcą podatków. Pobierał podatki od chodzenia po Krynicy. To było jego miasto. Miał prawo pobierać w nim podatki. Urzędnicy miejscy wpadli na najgłupszy pomysł na świecie i pobierali podatki od powietrza. Tak jakby powietrze było własnością Krynicy. Nikifor pobierał podatki od chodzenia po ulicach. To było mądre i w porządku. Swoje zarządzenie podatkowe publikował w specjalnych listach - zawsze autoryzowanych jakąś ważną postacią - przeważnie świętą. Najczęściej był to św. Mikołaj. Nie pobierał jednak podatków od wszystkich. Był wielkim liberałem i demokratą. Pobierał tylko od tych, którzy sami chcieli płacić. Nikogo nie zmuszał. Nie dysponował policją skarbową. Tym, którzy płacili, dawał kunsztowne pokwitowania - wiele razy droższe od wpłaty. Toteż na ogół ludzie chętnie płacili te podatki. A może Nikifor nie był poborcą podatków. Jak trudno jednak odgadnąć Nikifora. Może uważał się za króla Łemkowszczyzny i wymagał od wszystkich, by według starego zwyczaju - składali mu dary. A może uznawał się tylko za malarza - malującego dla wszystkich i od wszystkich domagał się za to zapłaty. Trudno to odgadnąć. Jedno można tylko powiedzieć bez pomyłki. Nikifor nigdy nie był żebrakiem. Był zbyt honorowy i dumny, by być żebrakiem. Niech go więc nikt więcej nie posądza o żebractwo. Nikifor miał swój fakh i miał pracę. Umiał zarabiać i nie potrzebował żebrać.

Był jeszcze sprzedawcą nieruchomości. Sprzedawał domy a nawet całe ulice. Miał wiele domów,

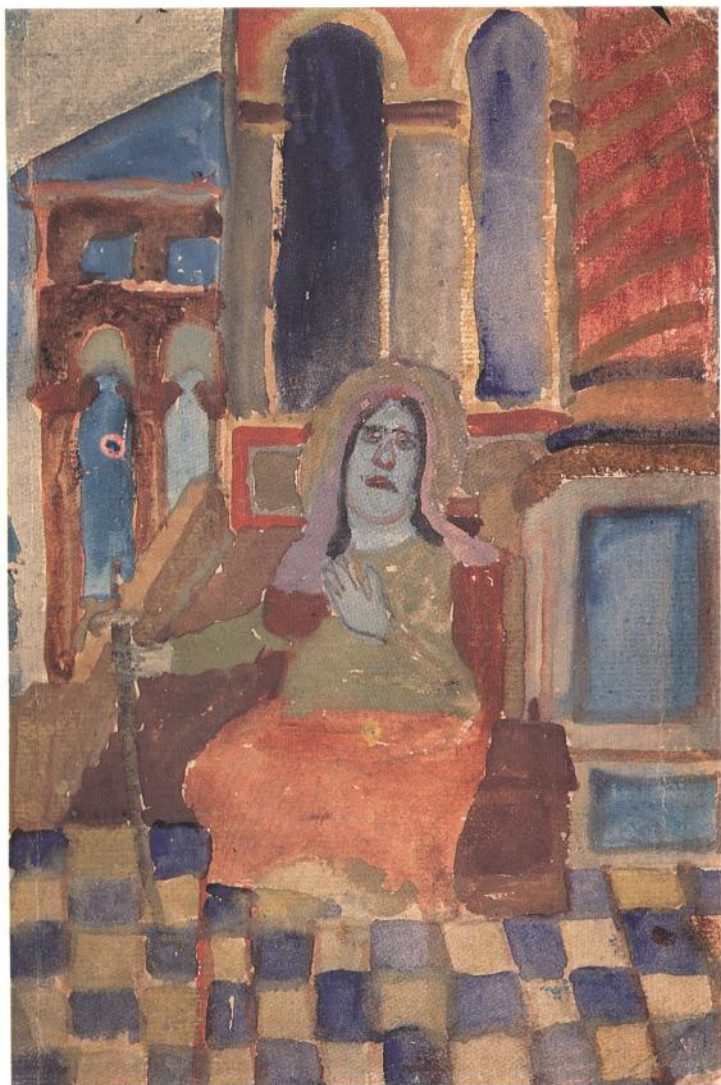
Никифор був також архітектором, до того ж досить високого класу. Сам не запроєктував жодної будівлі, а тільки виправляв те, що іншим не вдалося, виправляв декоративно. Незграбні споруди намагався привести до гармонії з природою, бо видавалися йому тут чужаками. У цьому знаходить своє підтвердження моя попередня теза про те, що Никифор працював для природи. Нікому до Никифора не прийшла в голову ідея запроєктувати квітучі вікна. Никифор зробив це перший. Я не маю на увазі вазонів з квітами на підвіконнях, а цілі вікна і їхній зовнішній архітектурний вигляд. На малюнках Никифора вікна справді цвітуть. Я це бачу як знавець природи. Чи хтось інший сприймає це так само? Не знаю. Ніхто, жоден архітектор не подумався раніше до того, щоб надати стінам вигляд букетів або навіть цілих рослинних композицій у східному стилі. Никифор перший це зробив. Його будинки - це букети рослин і квітів. Це луки. Це гаї. Він надавав кольору навіть найбільш невдалим, понурим, сірим і монотонним будинкам, які напрощад нагадують Нардетум зі схилів Явожини Криницької. А дахи? Никифор надавав їм форми листя. Логічно, адже в природі саме листя все покриває. То чому ж тоді дахи на будинках не повинні мати форми і кольору листя?

Часом він покривав дах зеленим. Я не став би пов'язувати цього з зеленню фарб або з зеленню мідного купоросу - це справжня зелень, взята від природи, - зелень хлорофіту. А може ті дахи незвичайні? Може то зелені сонячні батареї, що збирають та акумулюють сонячну енергію? Чому б то сонячне проміння мало непродуктивно стікати з дахів, наче дощ. Зелена тарілка і зелений акумулятор. Зелена електростанція. Фантастична річ. Фотосинтез у технічному масштабі. Сьогодні, при сучасному стані розвитку науки, недоречно було б думати і говорити про це, але хто його знає? Рівень сучасних знань ще не може допомогти нам безхибно передбачати майбутнє. Навіть сам не знаю, чому мені приходять на думку якісь зелені батареї, коли я дивлюся на звичайний, по-дитячому намальований образ Никифора.

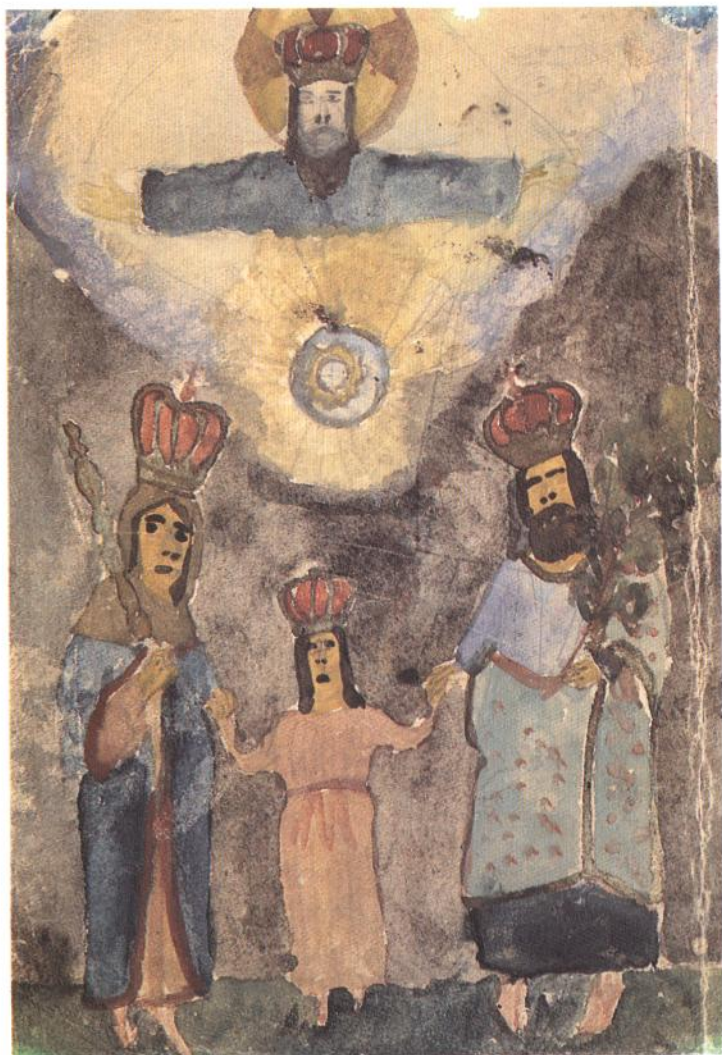
бо був бездомний. Бездомний завжди має багато домів. Jeżeli nie ma swojego - to wszystkie domy należą do niego. Tak więc, jeżeli Nikiфор sprzedawał może nie całkiem swoje - to jednak swoje domy. Nie był oszustem. Najpierw te domy odnawiał i upiększał. Potem sprzedawał.

Był też Nikiфор architektem i to wielkiej klasy. Sam nie projektował żadnych budowli. Poprawiał tylko to, co się innym nie udało. Poprawiał je w sensie dekoracyjnym. Próbował godzić je z naturą, bo wydawały mu się wyobcowane z natury. Tu potwierdza się moja wcześniejsza teza, że Nikiфор pracował dla natury. Nikt przed Nikiforem nie wpadł na pomysł, by zaprojektować kwitnące okna. Nikiфор zrobił to pierwszy. Nie chodzi tu o wazon z kwiatami w oknach. Mówię o całych oknach - o ich wyglądzie zewnętrznym - w sensie architektonicznym. Na obrazkach Nikiфора okna naprawdę kwitną. Widzę to jako przyrodnik. Czy ktoś inny też to tak widzi? Nie wiem. Nikomu - żadnemu architektowi - nie przyszło też wcześniej do głowy, żeby ścianom nadać wygląd bukietów albo całych nawet asocjacji roślinnych w orientalnych aspektach. Nikiфор zrobił to pierwszy. Jego domy to bukiety roślin i kwiatów. To łąki. To zagajniki. Nadawał barw nawet najbardziej brzydkim - nieudanym i szarym - monotonnym domom - do złudzenia przypominającym Nar-detum ze stoków Jaworzyny Krynickiej. A dachy? Nikiфор nadawał im formę liści. Logiczne. W naturze to właśnie liście okrywają wszystko. Czemu więc dachy na domach nie powinny mieć kształtów i barw liści?

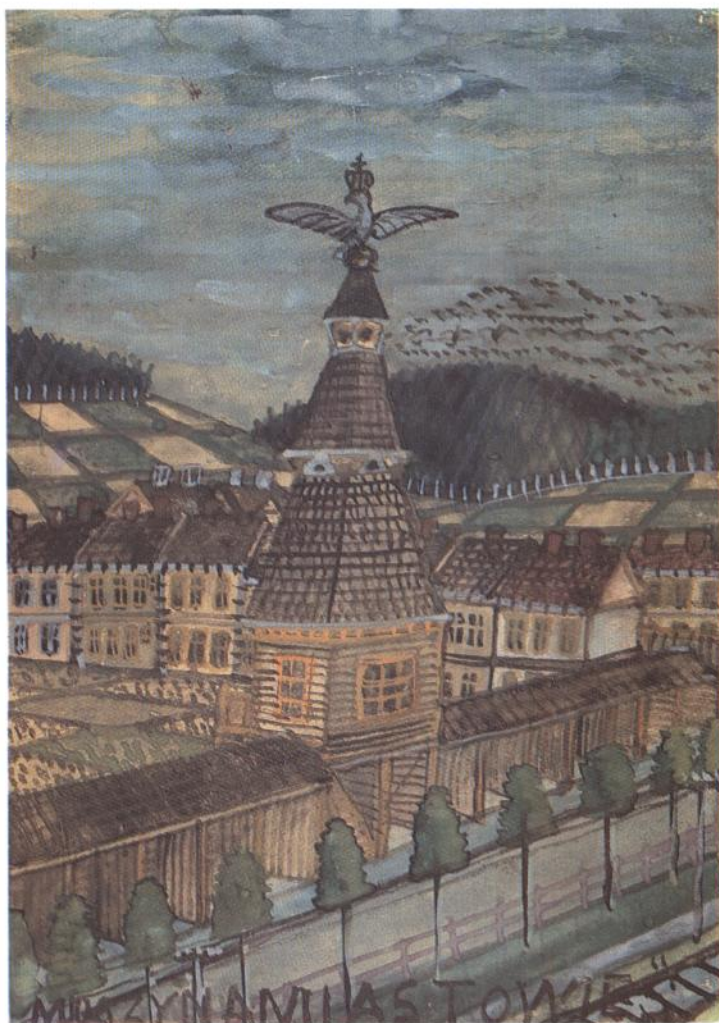
Czasem pokrywał dach zielenią. Nie wiązałbym tego z zielenią farb ani z zielenią siarczanu miedzi. To jest prawdziwa zieleni - prosto z natury. To zieleni chlorofilu. A może nie są to zwyczajne dachy? Może są to zielone baterie słoneczne - odbierające i kumulujące energię słoneczną. Czemu promienie słoneczne mają spływać bezproduktywnie po dachach jak deszcz? Zielone lustro i zielony akumulator. Zielona elektrownia. Fantastyczna rzecz. Fotosynteza w

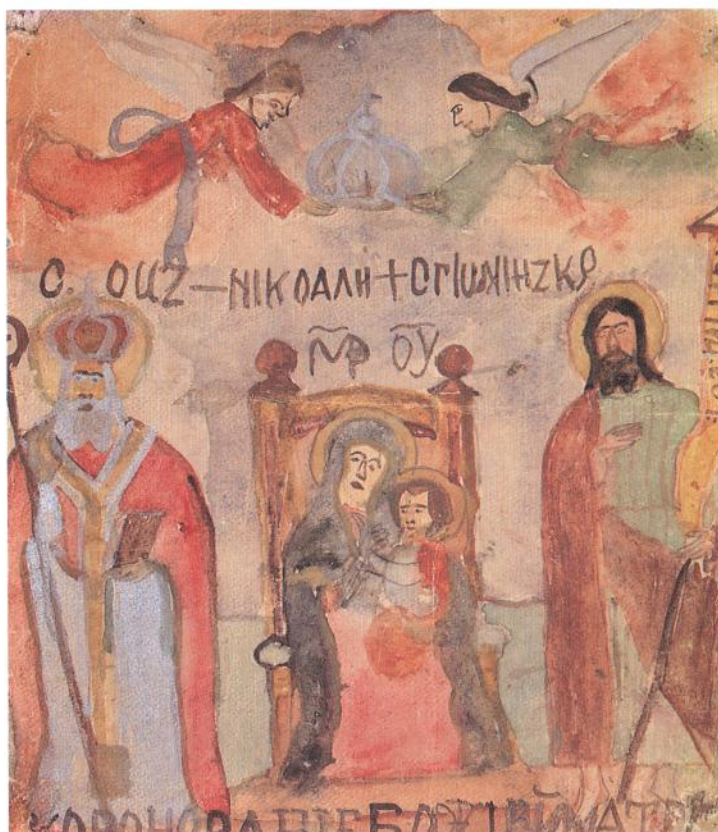
1. Матір Божа, акварель 16х24
Matka Boska, akwarela 16x24

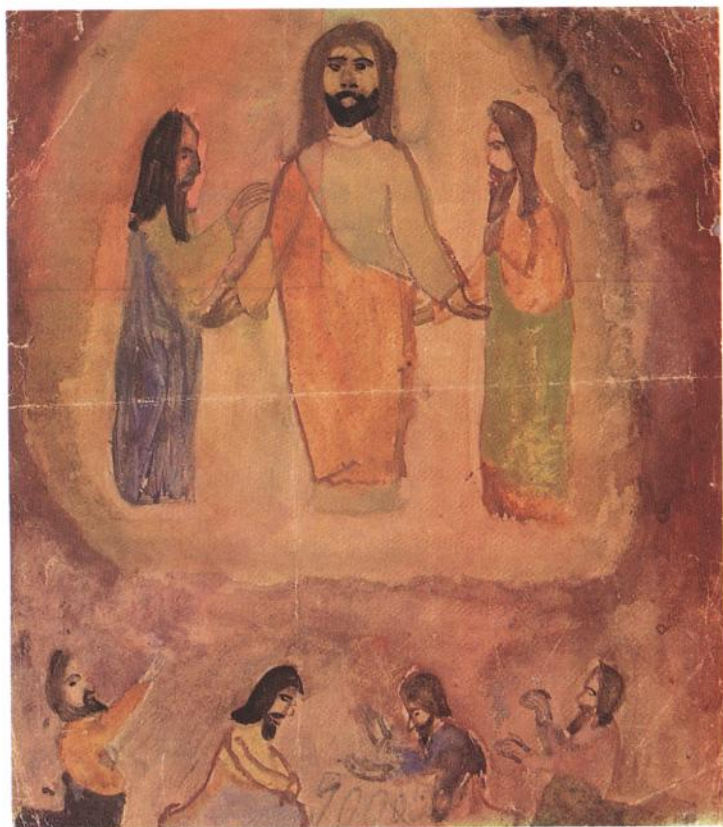
2. Бог і Святі, акварель 16х24
Bóg i Święci, akwarela 16x24

3. Церква з орлом, акварель, 15x24
Cerkiew z orłem, akwarela 15x21

4. Ікона з написом кирилицею, акварель 19х22
 Ikona, z napisem cyrylicą, akwarela 19x22

5. *Серед Святих, акварель 19х22*
Wśród Świętych, akwarela 19x22

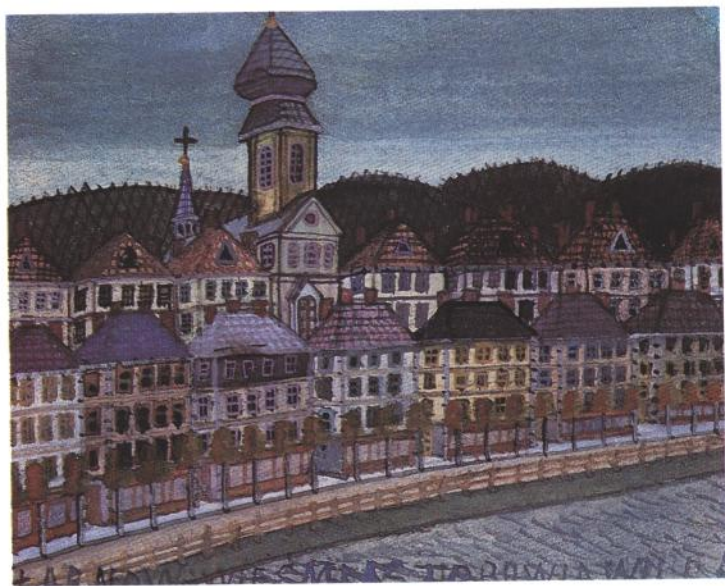

6. Церква з постаттю, акварель 14x18
Cerkiew z postacią, akwarela 14x18

7. *Интер'ер, темпера 15x21*

Wnętrze, tempera 15x21

8. Вид міста, акварель, 15,5х19,5
Widok miasta, akwarela 15,5х19,5

Він досконало знав і розумів світло. Так, як столяр знає і розуміє дерево. З легкістю міг видобути з нього і світло, і тінь, і тепло, і холод. З легкістю міг його фракціонувати і робити з нього різні композиції. Але він знав світло не лише як художник. Здається, Никифор розумів таємниці світла також і у фізичному сенсі. Це помітно досить виразно.

Никифор був також лісником. Він малював ліси звичайною скісною решіткою, але малював їх із сенсом, такими, якими мають бути, а не такими, якими вони є. Власне кажучи, робив їх згідно з вимогами природи. Знову ж таки, треба природознавця, щоб це помітив. Він розташовував свої дерева в лісі так, щоб вони були якнайкраще освітлені. Никифор розумів силу сонця в природі. Лісники формують свої ліси так, ніби сонце завжди світить лише згори - прямовисно. Никифор же помітив, що воно світить і скісно. Тому ж розташовував ряди своїх дерев під різними кутами. А ті порожні клітинки? Чи не нагадують вони вентиляційні димари? Чи хто з лісників подумав, щоб зробити такі комини в лісах? Чи ж не були б вони потрібні? Никифор досконало працював для природи.

Він також був і агрономом. Поля на своїх малюнках розташовував згідно з вимогами аграрного мистецтва - під кутом до водостоків. Робив це не лише для перспективи. Про перспективу нехай судить хтось зі знавців малярства. Я дивлюсь на це інакше. Розташування полів на гірських схилах - то важлива справа. Йдеться про зручність обробки та ерозію. Ніхто не додумався до того, щоб водостоки розмістити скісно до схилів. Це створило б найкращі умови для механізації і найбільш ефективно протидіяло б ерозії. Тільки під впливом Никифора у мене виникла подібна думка. Никифор мав рацію. Він краще розумів природу, ніж ми. Краще її бачив. Це не банальщина. Це правда.

Він був також єпископом. Важко сказати яким. Може православним? А, може, греко-католицьким? Митру на голову йому наклали сама природа. А коронування він визначив собі сам. Часом мусив бути єпископом. Хто інший мав з'єднати людей з Богом? Хто мав їх

скали технічної. Дзisiaj - при обecnym стані науки - було б недоречністю о тым мислѣть і мовѣть, але хто віє? Обecnа наука не допоможе нам јeszcze в przewidywaniu przyszłości. Sam nie wiem dlaczego przychodzą mi na myśl јakіеś zielone baterie słoneczne, gdy patrę na zwyczajny - dziecinnie namalowany obrazek - Nikifora?

Nikifor doskonale znał i rozumiał światło. Tak jak stolarz zna i rozumie drewno. Z łatwością potrafił z niego wydobywać i jasność, i cień, i ciepło, i chłód. Potrafił je frakcjonować i robić z niego różne kompozycje. Ale znał je nie tylko jako malarz. Wydaje się, że Nikifor pojmował także tajemnicę światła w sensie fizycznym. To jest wyraźnie zauważalne.

Był Nikifor również leśnikiem. Rysował lasy zwykłą skośną kratką, ale rysował je z sensem. Rysował je takie, jakie powinny być. Nie takie, jakie są. Rysował je właśnie zgodnie z wymaganiami natury. Trzeba znowu przyrodnika, żeby to zauważył. Rozmieszczał swoje drzewa w lesie w ten sposób, by były jak najlepiej naświetlone. Nikifor rozumiał siłę słońca w przyrodzie. Leśnicy prowadzą swoje lasy tak, jakby słońce zawsze świeciło z góry - prostopadle. Nikifor zauważył, że świeci też z ukosa. Dlatego ustawiał rzędy swoich drzew pod różnymi kątami. A te puste kratki? Czyż nie przypominają one do złudzenia kominów wentylacyjnych. Który z leśników pomyślał wcześniej o takich kominkach w lasach. Czy nie byłyby potrzebne? Nikifor pracował dla natury doskonale.

Był też agronomem. Rozmieszczał pola na swoich rysunkach według najlepszej sztuki agrarnej. Układał je ukośnie do stoków. Nie tylko dla perspektywy. O perspektywie niech mówi ktoś ze znawców malarstwa. Ja to widzę inaczej. Położenie pól na górskich zboczach to ważna sprawa. Chodzi o wygodę pracy i erozję. Nikomu nie przyszło jeszcze do głowy, by stoki uprawiać ukośnie do spadków. To stwarzałoby najdogodniejszą sytuację dla mechanizacji i najskuteczniej przeciwdziałałoby erozji.

повчати? Жоден єпископ не зробив би цього так добре, як він - Никифор. А, може, хотів лише бути таким важливим, як єпископ. Він був учителем. Завжди навчав у церкві. Слушно. Якщо навчання мало мати якийсь сенс, то мусило бути поєднане з Богом. Никифор розумів це якнайкраще. Тому найбільш відповідним місцем для його науки була власне церква. Навчав він, однак, не як простий учитель. Навчав як владика-повелитель. Як король. Був слегантим. Достойним. З піднесеними руками, виглядав як вождь, що керує військом - військом слів. Тими словами, наче воїнами, він хотів розбити скам'янілу фортецю недосконалого людського розуму.

Він був малярем. Ледь не забув про це. Але малярем був для інших, не для себе. Це треба виразно сказати. Малював не для задоволення, не для потреби самої в собі. Малював, бо потребував того, щоб повністю реалізувати себе як людину - справжню і водночас надуману, аж до абсурду. Для цього і малював. А, може, це нам тільки так здається.

Щодо форми, то малярство Никифора було простим і безпорадним, навіть ніби дитячим, але водночас було також змістовним і конкретним у своєму вираженні. Нагадувало просту мову - від серця, від душі і від розуму - з бентежним очікуванням чиєїсь відповіді і чиєїсь реакції.

Кожна картина Никифора посилає якісь сигнали. А ті сигнали відразу приводять у рух різні дрімаючі сфери мислення і пам'яті. Прокидаються різні спогади, мрії і думки - від наївних, ірраціональних, аж до логічних, раціональних. Власне в цьому найбільший сенс і сила Никифорового малярства.

Можна було б запитати: навіщо він малював дим? Чи тому, що був голодним або ж потребував тепла? А навіщо малював дім? Чи не тому, що потребував спокою і відпочинку? То чому ж тоді малював зачинену церкву? Чи не тому, що відчував себе в той момент покинутим Богом? А навіщо малював відчинену церкву? Чи не тому, що відчував себе щасливим, або прагнув помолитися чи висповідатися? Навіщо малював постаті? Чи

Trzeba było Nikifora, by mi to przyszło na myśl. Nikifor miał rację. Nikifor lepiej rozumiał naturę niż my. Lepiej ją widział. To nie banal. To prawda.

Był biskupem. Trudno powiedzieć jakim. Może prawosławnym? Może grekokatolickim? Mitrę nałożyła mu na głowę natura. A ingres sam sobie wyznaczył. Musiał czasem być biskupem. Kto inny miał pojednać ludzi z Bogiem? Kto miał ich pouczyć? Żaden biskup nie zrobiłby tego tak dobrze jak on - jak Nikifor. A może chciał być tylko ważny jak biskup.

Był nauczycielem. Nauczał zawsze w cerkwi. Słusznie. Jeżeli nauczanie miało mieć jakiś sens, to musiało mieć łączność z Bogiem. Nikifor rozumiał to najlepiej. Dlatego najodpowiedniejszym miejscem dla jego nauk była właśnie cerkiew. Nauczał jednak nie jako zwykły nauczyciel. Nauczał jak władcyka-władca. Jak król. Był elegancki. Dostojny. Rękę miał podniesioną do góry jak wódz, dowodzący armią, armią słów. Tymi słowami - jak wojownikami - chciał jakby rozbijać skamieniałe twierdze ludzkich niedoskonałych rozumów.

Był malarzem. O tym byłbym zapominał. Ale był malarzem dla innych, nie dla siebie. To trzeba jasno powiedzieć. Nie malował dla przyjemności ani dla potrzeby samej w sobie. Malował, bo potrzebował realizować się jako człowiek - pełny, rzeczywisty i wymarzony aż do absurdu. Po to głównie malował. A może tak się nam tylko wydaje.

W sensie formy - malarstwo Nikifora było proste i nieporadne, i jakby dziecinne, ale było zarazem treściwe i konkretne w swoim wyrazie. Przypominało prostą mowę - od serca, od duszy i od rozumu - z niepokojącym oczekiwaniem na czyjaś odpowiedź i na czyjaś reakcję.

Każdy obrazek Nikifora wysyła jakieś sygnały. Sygnały te od razu uruchamiają różne drżące sfery myślenia i pamięci. Budzą się różne wspomnienia, marzenia i myśli od naiwnych - irracjonalnych - aż do logicznych - racjonalnych. W tym właśnie jest największy sens i siła Nikiforowego malarstwa.

не тому, що йому подобались, або мав з ними якісь порахунки? Так можна запитувати без кінця і самому собі відповідати. Але чи не наївні ці питання і не менш наївні відповіді? Якщо малярство Никифора було наївне, то наші питання і відповіді теж такі самі. Наївне малярство є річчю більш складною і таємничою, ніж малярство велике - професіональне. Не так легко розгадати його таємниці.

Часто про Никифора говорять як про знаменитого художника. Він був і є знаменитим. Це факт. Однак ніхто не говорить про нього як про художника талановитого. Чому? Адже він мав талант. І тут невеличка проблема. Якось не пасує Никифор до класичних дефініцій таланту. Цим, мабуть, і зумовлена мовчанка. Никифор, звичайно ж, не мав хисту до ведення інтелектуальних диспутів, зате мав величезний натуральний талант, який впливав ще з його дитинства. Кожний творчий талант має в собі щось з дитинства. Можна було б навіть сказати, хоча не наважусь говорити про це безапеляційно, що більше таланту має той, хто має в собі більше дитинства. А Никифор мав цього найбільше. Величезною трагедією кожної людини є те, що вона виростає з дитинства. Декому інколи вдається заховати у закутках своєї душі трохи дитинства і непомічено пронести його у доросле життя. Ті люди власне і стають творцями. Хтось може з цим не погодитись. Комусь ця думка може видаватися наївною. Але від правди нікуди подітись.

Давайте ще трохи походимо манівцями логіки і фантазії. Може ця мандрівка нас наблизить до розуміння феномену Никифора. Спробуймо поміркувати над тим, що могло найбільше вплинути на малярську творчість Никифора. Мені здається, що це могли бути великодні лемківські писанки - барвисті й візерункові, просто прекрасні. Чому писанки? На Лемківщині і взагалі на всіх етнічних землях колишньої Русі, а теперішньої України, існував звичай, що на великодні свята під час утрєні під церквою до малих дітей підходили хрещені матері, цілували їх і дарували свої найкращі писанки. У писанкових барвах і візерунках були закодовані найширші

Можна би запитати, члaczego malował dym? Czy dlatego, że był głodny? albo, że potrzebował ciepła? A dlaczego malował dom? Czy nie dlatego, że potrzebował spokoju i odpoczynku? To dlaczego malował zamkniętą cerkiew? Czy nie dlatego, że czuł się w tamtej chwili opuszczony przez Boga? A dlaczego malował otwartą cerkiew? Czy nie dlatego, że czuł się szczęśliwy, albo pragnął się pomodlić lub wypowiadać? Dlaczego malował postacie? Czy nie dlatego, że mu się podobały, albo miał z nimi jakieś porachunki? Tak można pytać bez końca i sobie samemu odpowiadać. Czy nie są to jednak naiwne pytania i także odpowiedzi? Jeżeli malarstwo Nikifora było naiwne, to nasze pytania i odpowiedzi są też takie same. Malarstwo naiwne jest bardziej skomplikowane i tajemnicze niż malarstwo wielkie - profesjonalne. Nie da się go tak łatwo odgadnąć.

Często mówi się o Nikiforze jako o sławnym malarzu. Był i jest sławny. To fakt. Nikt jednak nie mówi o nim jako o malarzu utalentowanym. Dlaczego? Przecież miał talent. Jest tylko z tym mały problem. Nikifor w żaden sposób nie pasuje do klasycznych definicji talentu. Stąd chyba te przemilczenia. Nikifor nie miał oczywiście talentu do intelektualnych dysputów, ale miał za to ogromny talent naturalny, wpływający jeszcze z jego dzieciństwa. Każdy talent tworczy ma w sobie coś z dzieciństwa. Można by nawet powiedzieć, chociaż mówię o tym trochę nieśmiało, że ten ma więcej talentu kto ma w sobie więcej dzieciństwa. A Nikifor miał go najwięcej. Jest w ogóle ogromną tragedią dla każdego człowieka, że wyrasta z dzieciństwa. Czasem udaje się komuś zatrzymać go trochę w sobie i przemycić niejako w życie dorosłe. Ci ludzie są właśnie twórcami. Może się ktoś z tym nie zgadzać. Może się komuś wydawać, że jest to myśl naiwna. Ale taka jest prawda.

Pobłakajmy się jeszcze trochę po skrajach logiki i fantazji. Może nas to jeszcze bardziej przybliży do Nikifora. Spróbujmy zastanowić się, co mogło wywrzeć największy wpływ na malarską twórczość

побажання й обереги проти зла. Такі моменти до глибини душі зворушували дитину і запам'ятовувалися їй на все життя. Тепла чуйність і радісні дарунки. Пишу про це, бо сам добре пам'ятаю. Це єдина річ, яку я добре запам'ятав з мого раннього дитинства, коли мати ще носила мене на руках. Никифор теж, напевно, добре це пам'ятає. Для нього це ще могло бути й першим безпосереднім контактом з малярським мистецтвом. Може навіть ті писанки привели його пізніше до думки, що малювати теж можна дуже просто і що кожний може це робити. Погляньмо ще раз на картини Никифора. Чи ж не є вони писанками? Та всі вони писанки. Тож не випадково, перефразовуючи найвизначнішого українського поета і художника Тараса Шевченка, можна сказати:

Село на нашій Лемківщині.
Неначе писанка село!

Я принаймні так це бачу і розумію... Дехто може запитати: чому в такому разі Никифор жодного разу не намалював жодної писанки у її конкретному вигляді? Відповідь буде дуже простою - писанки завжди малювали жінки. Никифор був чоловіком і не міг сам підірвати свого чоловічого авторитету і гордості. Звичай були суворими. Никифор міг перейняти тільки сенс писанок. Цього йому було досить. Він часто згадував великодні свята. Кожну даровану йому гарну одежину приймав зі словами *на Великдень*. Великдень - то було єдине слово, яке Никифор вимовляв дуже виразно, дзвінко і часто, хоча у його часи на Великдень церковні дзвони у Криниці вже мовчали.

Никифор був малярем. Мав олівці, крєйду, фарби і пензлики. Слиною з рота зволожував пензлики. І малював, малював. Залишив по собі докази того. Але ніколи не був вуличним музиком. А тим часом кажуть, що він малював в такт музики, так, ніби писав музичні твори. А він недочував і мав погану вимову. Очевидно, знаючи про це, ніколи не ідентифікував себе з жодним оркестром, з жодним хором. На жодному з малюнків ми не побачимо його у ролі диригента, музиканта

Nikifora. Wydaje mi się, że wielkanocne pisanki łemkowskie - piękne - wzorzyste i barwne. Czemu pisanki? Był zwyczaj na Łemkowszczyźnie i w ogóle na wszystkich etnicznych ziemiach - dawniej ruskiej - a obecnie ukraińskich, że w święta wielkanocne po Rezurekcji pod cerkwią do małych dzieci podchodziły chrzestne matki i po czułych pocałunkach darowały im swoje najpiękniejsze pisanki. W pisankowych barwach i wzorach były zakodowane najlepsze życzenia i ochronne zaklęcia przeciw wszystkiemu złu. To były bardzo mocne - emocjonalne - przeżycia dla dzieci. Ciepła czułość i radosne prezenty. Piszę o tym, bo sam to dobrze pamiętam. Jest to jedyne najdawniejsze wspomnienie, jakie zapamiętałem z mojego wczesnego dzieciństwa, gdy matka trzymała mnie jeszcze na rękach. Nikifor na pewno też dobrze to zapamiętał. Dla niego mogło to być jeszcze pierwsze bezpośrednie zetknięcie ze sztuką malarską. Może nawet te właśnie pisanki nasunęły mu później myśl, że malować można też bardzo prosto i, że może to robić każdy. Popatrzmy na obrazki Nikifora. Czy nie są one pisankami? Wszystkie są pisankami. Nie przypadkowo więc, parafrazując najwybitniejszego poetę, ale i malarza Ukrainy Tarasa Szewczenkę można powiedzieć:

Wioska na naszej Łemkowszczyźnie
Jak ta pisanka wioska jest.

Ja to przynajmniej tak widzę. Może ktoś zapytać: to dlaczego Nikifor nigdy nie namalował żadnej pisanki w jej konkretnym wyglądzie? Odpowiedź może być prosta. Pisanki malowały zawsze kobiety. Nikifor był mężczyzną. Nie mógł sam nadwyrażać swojej męskiej roli i dumy. Obyczaje były surowe. Nikifor mógł przejąć tylko sens pisanek. To mu wystarczyło. Nikifor często wspominał święta wielkanocne. Każdą darowaną mu ładną odzież przyjmował zawsze ze słowami *na Welykdeń*. Welykdeń (Wielkanoc) to było jedyne słowo, jakie Nikifor wymawiał bardzo wyraźnie, dźwięcznie i często,

чи соліста хору. Я не хочу вступати в полеміку з фахівцями, але намагаюсь захистити його від спроб приписати йому те, чого не було - не варто примушувати Никифора співати чи дудити в якусь трубу. Малярство Никифора було, щоправда, мелодійним, але музикою не було. Воно було його мовою і зором. Було його розмовою з людьми і світом, поезією душі - мальованою поезією. За його кольоровими плямами і рисками на папері видно живого Бога, який ніби прикрився фіранкою. Видно живих церковних святих. Видно молитву. Видно натуру. Видно мудрість. Видно жарт і радість. Видно смуток і розпач. Видно слогади і мрії. Видно безпорадність і плач. Видно тепло й холод. Видно голод і ситість. Видно життя. Або ж не видно нічого.

Як він став малярем? Його малярську долю вирішив не сам факт того, що він малював, а факт того, що малював прекрасно, вишукано. Відкрив його у Криниці молодий український художник зі Львова Роман Турин у 1931 році. Батьки Турина в той час утримували у Криниці два пансіонати (Владислав і Слотвинка). Приїхавши одного разу до батьків, Турин познайомився з Никифором. Зібрав біля 200 його малюнків і віддав на виставку до галереї Leon Marseille у Парижі на бульварі Вольтера, 7. Відкриття цієї виставки відбулося 7 листопада 1932 р. о 14.30. Тривала вона тільки 3 дні - з 7 по 10 листопада. Виставку організував Український народний музей ім. Тараса Шевченка у Львові для 16 українських і 22 запрошених французьких та італійських художників. У цьому списку Никифор (Никифір) значився на 11 позиції. Сьогодні - з відстані часу - можна було б сказати, що це була слітарна виставка. Так Никифор увійшов до грона світових художників, і його стали визнавати. Деяко пізніше Турин віддав свою колекцію Никифорових творів польському художникові Єжі Вольфові у заклад за позичені гроші.

Турин грошей не віддав. А Вольф колекцію продав. У біографії Никифора цей факт мав велике значення. Вольф дуже зацікавився Никифором і написав про нього відомий нарис: *Маляр найнового реалізму у Польщі*.

хоча за його часів на Вelykdeń dzwony cerkwi w Krynicy milczały.

Nikifor był malarzem. Miał ołówki, kredki, farby i pędzle. Miał też wilgoć w ustach do zwilżania pędzli. Rysował i malował. Są na to dowody. Ale nigdy nie był grajkiem ulicznym. A tymczasem mówią, że malował w takt muzyki, jakby pisał utwory muzyczne. A on słabo słyszał i miał ciężką wymowę. Na pewno wiedział o tym, bo nigdy nie identyfikował się z żadną orkiestrą, ani żadnym chórem. Nie widać go na żadnym obrazku, ani jako dyrygenta, ani jako muzyka, ani jako solisty w chórze. Nie chcę tu polemizować z fachowcami. Próbuje go tylko bronić przed zmuszaniem, by śpiewał lub dął w jakąś trąbkę. Malarstwo Nikifora było melodyjne, to prawda, ale nie było muzyką. Było jego mową i widzeniem. Było jego rozmową z ludźmi i światem. Było poezją jego duszy. Było malowaną poezją. Za jego kolorowymi plamami i kreskami na papierze widać, jak za firankami, żywego Boga. Widać żywych świętych cerkiewnych. Widać modlitwę. Widać naturę. Widać mądrość. Widać żart i radość. Widać smutek i rozpacz. Widać wspomnienia i marzenia. Widać beznadę i płacz. Widać ciepło i zimno. Widać głód i sytość. Widać życie. Albo nie widać nic.

Jak został malarzem? Zdecydowało o tym nie to, że w ogóle malował, lecz to, że malował wspólnie - wykwinie. Odkrył go w Krynicy młody ukraiński malarz ze Lwowa - Roman Turyn w 1931 r. Rodzice Turyna administrowali wówczas w Krynicy dwoma pensjonatami (Władysławem i Słotwin-ką). Turyn odwiedzał ich. Przy tej okazji poznał Nikifora. Zebrał około 200 jego obrazków i oddał je na wystawę w Galerii Leon Marseille w Paryżu przy Bulwarze Woltera 7. Otwarcie tej wystawy odbyło się 7 listopada w 1932 r. o godz. 14.30. Trwała ona tylko 3 dni - od 7 do 10 listopada. Była to wystawa organizowana przez Ukraińskie Muzeum Narodowe we Lwowie im. Tarasa Szewczenki dla 16 malarzy ukraińskich i zaproszonych 22 malarzy francu-

Никифор, який опублікував у виданні „Аркаду” в 1938 р. Ця стаття стала неначе другим входженням Никифора до світу мистецтва. Того самого року з’явилася ще одна стаття про Никифора. На цей раз в „Українському юнацтві” у Львові під заголовком: *Виставка митців-самоуків (кілька рефлексій)*. Ця стаття була відгуком на другу виставку Никифора - тепер у Львові у Будинку архітекторів. Її організувала Асоціація незалежних українських митців. На ній було представлено 105 праць Никифора з колекції Ліни Федорович-Малицької і Романа Турина. Виставка мала назву: *Виставка художника-самоука Никифора* і тривала протягом двох місяців - червня і липня.

Однак найбільшого розголосу набула третя виставка Никифора, повторена в Парижі 1959 р. у галереї Diny Vierny. Усі пізніші виставки вже не мали такого великого значення для Никифора, як ті три перші.

Як він жив? Просто. Звичайно. Як кожна людина. Хіба що тільки жив самотньо. Не мав дружини. Але, без сумніву, був справжнім чоловіком. Я розглядав колись один його малюнок на двох аркушах. Ще й досі його пам’ятаю. Це була гарна - надзвичайно виразна й безмежно вирафінована... порнографія. Чи ж не найліпший це доказ того, що Никифор цікавився жінками?

Він мав тільки одного найкращого товариша. Найкращого друга. Найкращого приятеля. Сам собі його створив. Був ним св. Миколай. Дуже часто малював його або малим, або великим, залежно від того, які мав життєві потреби: малі чи великі. Хто інший ще міг йому допомогти? Адже не мав ані родини, ані близьких людей. Св. Миколай був завжди поруч. Завжди був готовий прийти на допомогу.

Про близьку духовну дружбу Никифора зі святим Миколоєм я говорю серйозно. Зумовлено це у певному сенсі традиційно розвинутим, майже природженим культом св. Миколоая в усіх українців. Ми, українці, шануємо і поважаємо св. Миколоая не лише в свята, але й протягом року. Щодня дивимося в його очі на образах у нас вдома і на іконах у

ських і włoskich. W spisie tym Nikifor (Nikifir) figurował na 11 pozycji. Dzisiaj - z perspektywy czasu - można by powiedzieć, że była to wystawa elitarna. W ten sposób Nikifor wszedł do grona malarzy świata i stał się malarzem uznawanym. Nieco później Turyn oddał swoją kolekcję nikiforów polskiemu malarzowi Jerzemu Wolffowi w zastaw za pożyczone od niego pieniądze.

Turyn pieniędzy nie oddał. A Wolff kolekcję sprzedał. W biografii Nikifora fakt ten ma duże znaczenie. Wolff bardzo się Nikiforem zainteresował i napisał słynny szkic o Nikiforze pt. *Malarz naiwnego realizmu w Polsce. Nikifor* i opublikował go w *Arkadach* w 1938 r. Było to jakby drugie wejście Nikifora w świat malarstwa. W tym samym 1938 r. ukazał się jeszcze jeden artykuł o Nikiforze. Tym razem w *Українським Юнацтві* we Lwowie pod znanym tytułem *Виставка мистців-самоуків (кілька рефлексій)*. Była to reperkusja drugiej z kolei wystawy Nikifora już we Lwowie w Budynku Architektów. Zorganizowała ją Asocjacja Niezależnych Ukraińskich Artystów. Wystawiono wówczas 105 prac Nikifora z kolekcji Liny Fedorowicz-Małyczkoji i Romana Turyna. Wystawa ta pod nazwą *Виставка художника-самоука Никифора* trwała dwa miesiące - w czerwcu i lipcu.

Najwięcej jednak rozgłosu przyniosła Nikiforowi jego trzecia wystawa - powtórzona w Paryżu - w 1959 r. w Galerii Diny Vierny. Wszystkie późniejsze wystawy nie miały już takiego dużego znaczenia dla Nikifora jak te trzy pierwsze.

Jak żył? Prosto. Zwyczajnie. Jak każdy człowiek. Poza tym, że żył samotnie. Nie miał żony. Ale na pewno był prawdziwym mężczyzną. Oglądałem kiedyś jego 2-stronny obrazek. Nadał wiem o nim. Jest on piękna - niezwykle wyrazista i do granic wyrafinowaną - pornografią. To najlepszy dowód na to, że Nikifor interesował się kobietami.

Miał tylko jednego najlepszego kolegę. Najlepszego druha. Najlepszego przyjaciela. Sam go sobie stworzył. Był nim św. Mikołaj. Bardzo często go

наших церквах. Тож нічого дивного в тому нема, що Никифор теж мав св. Миколая завжди при собі - на своєму листі-відозві. Мав його, бо виріс з ним. Мав його у своїй душі і своєму серці. Вже не міг жити без св. Миколая. Можливо, все це для когось іншого не було б таким простим і помітним, але для мене воно очевидне.

Дивна річ, св. Миколай не був запланований у нинішньому каталозі. Він сам нагадав про себе, хоч і з певним запізненням. Сам знайшовся, хоч і був забутий. Напевно, Никифор і далі його потребує. Прийшов малий, бо Никифор не має вже великих вимог. Прийшов у митрі українського єпископа - ніби прямо з лемківської церкви - з жовто-блакитним німбом святого. Прийшов до Никифора, щоб бути разом з ним. Як завжди. Як у давні часи. Прийшов, бо дружба між ними нерозривна - вона вічна.

Переклав з польської Анатолій Єрема

rysował albo małego, albo dużego, bo różne miał potrzeby w życiu i małe, i duże. Kto inny miał mu pomagać? Nie miał przecież rodziny ani bliskich. Św. Mikołaj był zawsze przy nim. Zawsze był go-tów mu pomóc.

Obliskiej - duchowej - przyjaźni Nikifora ze św. Mikołajem mówię jak najbardziej prawdziwie. Na pewno wynika to, w jakimś sensie, z tradycyjnie już ogromnego i niemal wrodzonego kultu do św. Mikołaja wśród wszystkich Ukraińców. My Ukraińcy szanujemy i czcimy św. Mikołaja nie tylko od święta, ale przez cały rok. Mam go na codzień na obrazach w naszych domach i na ikonach w naszych cerkwiach. Nic więc dziwnego, że Nikifor też miał św. Mikołaja zawsze przy sobie - na liście-prośbie. Miał go, bo wyrósł z nim. Miał go w swojej duszy i swoim sercu. Nie mógł już żyć bez niego - bez św. Mikołaja. Może dla kogoś innego nie byłoby to takie proste i zauważalne. Dla mnie jest to oczywiste.

Rzecz niemal dziwna. Św. Mikołaj nie był planowany w niniejszym katalogu. Sam się przypomniał - już trochę po czasie. Sam się odnalazł, choć był zapomniany. Pewnie Nikifor nadal go potrzebuje. Przyszedł mały, bo Nikifor nie ma już wielkich wymagań. Przyszedł w mitrze ukraińskiego biskupa - jakby prosto z łemkowskiej cerkwi - i z niebiesko-zółą aureolą świętego. Przyszedł do Nikifora, by być razem z nim. Jak zawsze. Jak za dawnych czasów. Przyszedł, bo przyjaźń między nimi jest nierozzerwalna - wieczna.

Коли приблизно 1895 року у Криниці народився Никифор, то доля не вішувала йому щасливого дитинства. Мати його була бідною, а на селі бідних не люблять, - убогство нарівні з каліцтвом вважають за прокляття, зіслане Богом. А мати Никифора була калікою, до того ще й русинкою, що аж ніяк не полегшувало їй життя. Сніг, як і слід було сподіватися, прийшов на світ безбаченком. Тож носила немляка на собі всі можливі прокляття. Проте, як і кожна легендарна постать, мала й свою тасмницю. Спробуймо пролити трохи світла на неї хоча б сьогодні, коли ні матері, ні сина вже немає в живих. Никифор своїми малюнками за життя поставив собі пам'ятник. Тож нехай написані про нього слова ляжуть квітами до підніжжя того пам'ятника.

Вілла „Три троянди” на вулиці Крашевського в Криниці наприкінці минулого століття була найбільшим пансіонатом на весь курорт. Вілла складалася з двох будинків: перший від вулиці на 50 кімнат, а другий - на 60 з виходом у двір. Будинки були з'єднані між собою застаканним пасажем на висоті другого поверху. Власником вілли був Юзеф Знамеровський - учасник Січневого повстання, поранений в ногу кульгавий сибіряк. Знамеровського шанували всі - поляки, євреї, русини. Його обрали довічним бургомистром, а після смерті на громадські гроші встановили у костелі пам'ятну плиту.

Оскільки Знамеровські належали до числа добрих землевласників, а пансіонат „Три троянди” був найбільш елегантним у Криниці, то до вілли з місцевого вокзалу часто навідувалися поважні гості: Любомирські, Потоцькі, Радзивіли, Сапіги, Чарторийські. Лікувався там Юзеф Ігнатій Крашевський - присвячена йому таблиця знаходилася у холі „Трьох троянд” аж до останнього дня існування пансіонату. Мав там також свою кімнату якийсь немолодий уже, малий сивий пан Т. Здоровий, заможний, оточений турботою *enfant terrible* * цілої родини; займався лише

Gdy Nikifor urodził się w Krynicy, około roku 1895 mniej więcej, miał wszystkie zadatki na nie-szczęśliwe życie. Pochodził z matki biednej. Na wsi nie lubi się biednych; ubóstwo jest przekleństwem zesłanym przez Boga, jak kalcetwo, a matka Nikifora była też kaleką, i w dodatku Rusinką, co również nie ułatwiało jej życia. A syn był, oczywiście, nie-słubny. Łączyła więc w sobie wszystkie klątwy. Ale miała, jak każda postać legendarna, swoją tajemnicę. Spróbujmy ją odsłonić dopiero dzisiaj, po śmierci wszystkich bohaterów, gdy nie ma już ani matki, ani syna. Nikifor obrazkami swymi wystawił sobie pomnik. Niechże pisanie o nim będzie kwiatami na tym pomniku.

Willa „Trzy Róże” przy ulicy Kraszewskiego w Krynicy była pod koniec ubiegłego wieku największym pensjonatem w uzdrowisku. Obiejmowała dwa budynki, pierwszy - od ulicy, z pięćdziesięcioma pokojami, drugi - od podwórza, z sześćdziesięcioma. Budynki połączone były oszklonym pasażem na wysokości pierwszego piętra. Właścicielem willi był Józef Znamierowski, uczestnik Powstania Styczniowego. Sybirak, ranny w nogę, silnie kulejący. Znamierowskiego szanowała cała ludność: polska, żydowska i ruska. Wybrano go dożywotnio burmistrzem. Po śmierci ufundowano mu epitafium w kościele.

Ponieważ Znamierowscy herbu „Trzy Róże” należeli do dobrego ziemiaństwa, a pensjonat „Trzy Róże” był najelegantszy w Krynicy, więc do willi zajeżdżali z pobliskiego dworca goście najlepsi: Lubomirscy, Potołcy, Radziwiłłowie, Sapiehowie, Czartoryscy. Leczył się tam Józef Ignacy Kraszewski - poświęcona mu tablica znajdowała się w sieni „Trzech Róż” do dnia ich zburzenia. Miał tam także swój pokój mały, siwy starszy pan, niejaki T. Zdrowy, zamożny, otoczony opieką, *enfant terrible* całej rodziny: zajmował się dwiema czynnościami, miły-

двома справами, що були милими його серцю і пасували до віку - малював, а у вільний час пощипував у темних коридорах веселих покоївок і рум'яних дівчат з кухні.

Вілла „Три троянди“ була гарним пансіонатом, але не мала водопроводу. До 110 кімнат та кухні воду в дзбанках і бідонах носили з криниці аж біля річки, яка ще й досі там тече. Неподалік пансіонату теж була криниця, і то досить непогано облаштована - з насосом і двома корбами, проте вода з неї віддавала сіркою і нафтою, тобто „Зубером“. Носили воду найбільші злидарі, зокрема лемки. Дуже давно була серед них також одна молода русинка Марія Деревняк (Євдокія Дровняк-прим. В.М.) - малого зросту, белькотлива і вічно заплакана небога. Вона носила воду до різних кімнат, у тому числі і до кімнати пана Т. та до його майстерні, яка містилася у пасажі між будинками, де було добре освітлення. Часом, принісши води, залишалася, вимити захляпану фарбами підлогу. Інколи залишалася й надовше, аж певного часу обслуга вілли почала слезбезувати, що дурненька Марійка завагітніла. Всі знали, від кого мала бути та дитина, тож незабаром у віллі запанували почуття обурення і сорому. А оскільки в ті часи подібні ситуації залагоджували традиційними способами, то спершу, звичайно ж, з вілли за аморальну поведінку вигнали Марійку, потім молодого кухарчука, вихідця з Бохні, змусили перед відповідними особами признатися до батьківства, а прислузі під загрозою звільнення з роботи було суворо заборонено поширювати плітки.

Здавалося, що справу було поладовлено, однак насправді її епілог виглядав дещо інакше - як у старосвітських повістях. Молодий кухарчук, будучи напідпитку, проговорився, що за 50 ренських погодився стати батьком позашлюбного сина. Тим часом Марія, ні сном, ні духом не відаючи про ті гроші, народила сина у повітрі, по-біблійному; разом з сином стала мешкати в одній лемківській родині, неподалік від церкви. Марія і далі носила воду, але до інших пансіонатів - нічого іншого робити не вміла. Її син Никифор на зло

ми длаń і stosownymi do wieku - малова, а в wolnych chwilach podszczypywał w ciemnych korytarzach wesole pokojówki i rumiane dziewczęta z kuchni.

Willa „Trzy Róże“ była pięknym pensjonatem. Nie miała jednak wodociągu. Do 110 pokoi oraz kuchni przynoszono wodę w dzbankach i konewkach, ze studni przy rzeczce jeszcze dziś tam płynącej. Była także studnia bliższa, na pompę i dwa koła, ale woda zalatywała naftą i siarką, czyli „Zuberem“. Nosili wodę najubożsi, szczególnie Łemkowie. Nosiwodą była też dawno temu, młoda wówczas Rusinka, Maria Derewniak (Eudokia Drowniak - przyp. W.M.), mała, ułomna, belkocząca, zapłakana. Nosila wodę do różnych pokoi, w tym do pokoju starszego pana i jego pracowni malarskiej, umieszczonej dla dobrego światła w pasażu pomiędzy willami. Gdy zaś nanosiła wody, zostawała dłużej, by wyszorować podłogę po farbach do malowania. Czasem zostawała jeszcze dłużej i pewnego dnia służba „Trzech Róż“ zaczęła szeptać, że głupia Maryśka jest w ciąży. Wszyscy wiedzieli, kto zrobił dziecko, więc w willi zapanowały zgroza i wstyd. A że w tych dawnych czasach na wszystko były środki tradycyjne, naprzód, oczywiście, wyrzucono z willi Marysię za niemoralność, następnie młody kuchcik, przybysz z Bochni, przyznał się, przed kim trzeba, do ojcostwa, a wreszcie zakazano służbie szerzenia plotek pod groźbą usunięcia z pracy.

Sprawa wydawała się załatwiona, ale znalazła swój epilog, też w staroswieckim stylu powieściowym. Młody kuchcik upił się bowiem i wygadał, że za 50 reńskich zgodził się zostać ojcem nieślubnego dziecka. Tymczasem Maria, nie korzystając z tych pieniędzy, urodziła syna w szopie, po biblijnemu, i zamieszkała u Łemków w pobliżu cerkwi. Nosila wodę, bo nic innego nie umiała, ale do innych pensjonatów. A Nikifor, jej syn, ku zmartwieniu pobożnych, nie umarł i mimo nędznego zdrowia podrasował. Matka dźwigała go codziennie dwa i pół kilometra do Krynicy-Zdroju, bo we wsi nie było pen-

усім побожним не вмер, а, незважаючи на слабе здоров'я, піс собі помаленьку. Мати щоденно тягнула його з собою два з половиною кілометри до Криниці-Здроя, бо в селі не було пансіонатів. На час роботи ховала його під містком. Вчила дитину белькотливої мови, а в церкві та каплиці показувала образи, кажучи: „Це твій батько”.

Никифор піс. Почав ходити до місцевої руської школи, і тут виявилось, що до науки він непридатний. Тож школи не закінчив. Єдине, чого там навчився, це писати великими друкованими літерами, трохи читати, а також дещо пізнав важку науку оперування цифрами. Рахував на пальцях, безпомилково писав числа аж до тисячі. Наприкінці свого життя із задоволенням вираховував запаморочливо високі ціни за свої малюнки. Ще в школі навчився рисувати грифелем на дошці. Малювати вже навчився сам.

Вихований у злиднях і таємничості, в обстановці страху і каліцтва, він знав лише одне спокійне місце: церкву і каплицю з образами батька. Малювання для нього злилося воедино з любов'ю і святістю. Мати прищепила йому любов до образів у каплиці. А може навіть, маючи в житті один-єдиний романс, покохала батька свого сина, того прекрасного пана, який її скривдив і ошастивив водночас. Як би там не було, нещасний і бідний хлопець терпів постійні закляття, страждав від нещастя, які спричинилися до самого факту його народження, а також до того, що став малювати від самого дитинства і до останнього свого дня. Малювання було для нього сенсом екзистенції, спокутою вини матері й батька, способом ублагати світ.

Вміру дозрівання, вдосконалення майстерності й зростання наполегливості та опору, Никифор малював все краще й краще. Гірка пам'ять про дитинство, проведене у стайні, про усміхнену і заплакану матір, думки про батька, який намалював святих у костелі, не покидали його ні вдень, ні вночі. Ті думки і спогади були його єдиним товариством. Діти бігали за белькотливим Никифором, виливали, збиткуючись, воду з кварти і дражнилися: „Зі стіною балакай, зі стіною!” А молодий

сјонатів, і ховала го на час працы под mostkiem. Uczyla dziecko bełkotliwej mowy, a w cerkwi i kaplicy pokazywała obrazy, mówiąc: „To twój ojciec”.

Nikifor rósł. Uczęszczał do powszechnej szkoły ruskiej i wnet się okazało, że nie nadaje się do nauki. Szkoły więc nie ukończył. Wyniósł z niej początki pisania dużymi, drukowanymi literami. Nauczył się też trochę czytać. Dowiedział się także, niewiele, o trudnej sztuce operowania cyframi. Liczył na palcach, rysował liczby, postępując bezbłędnie aż do tysięcy. Pod koniec życia wyliczał z satysfakcją zawrotnie wysokie ceny za swoje obrazy. W szkole powszechnej, korzystając z tabliczki oprawionej w ramki oraz z rysika, nauczył się także rysować. Malować nauczył się sam.

Wychowany przez nędzę i tajemnicę, przez grozę i kalectwo, znał tylko jedno miejsce spokojne: cerkiew i kaplicę z obrazem ojca. Malowanie złączyło mu się w jedno z miłością i ze świętością. Matka nauczyła go miłości do obrazów w kaplicy. A może nawet, mając tylko jeden romanś w życiu, pokochała ojca swego syna, tego pana wspaniałego, który ją skrzywdził i uszczęśliwił. Jakkolwiek było, nędzny i biedny chłopak uległ zaklęciom szeptanym od pierwszego dnia: uległ nieszczęściom, które sprawiły, że się urodził i malował od dzieciństwa do ostatniego dnia. Malowanie było dla niego sensem egzystencji, odkupieniem winy matki, ojca i sposobem prześlągania świata.

W miarę dojrzewania, doskonalenia się w rysowaniu i wzrostu uporu i oporu, Nikifor malował coraz lepiej. Pamięć dzieciństwa spędzonego w stajni, wspomnienie matki, uśmiechniętej i zapłakanej, przeżalonej i dumnej, myśl o ojcu, który wymalował świętych w kościele, były z nim we dnie i w nocy. Nie miał innego towarzystwa. Dzieci biegały za bełkocącym Nikiforem, wylewały mu wodę z kubka i wołały: „Do lampy gadaj, do lampy!” A młody mistrz, na złość wszystkim, malował siebie w czarnej pelerynie, czapce z otokiem z czarnej mory i krawatce też czarnej, w kokardę.

майстер, усім на зло, малював себе у чорній пелерині, шапці з чорною муаровою околицею, з чорною краваткою, зав'язаною бантом.

Назвався Матейком, прикликаючи, наперекір усім, пам'ять батька і великого художника.

Спосіб, яким прізвище краківського митця дійшло до свідомості Никифора і стало символом великого мистецтва, залишиться ще однією таємницею.

* enfant terrible - жахливе дитя (англ.)

Переклав з польської Анатолій Єрема

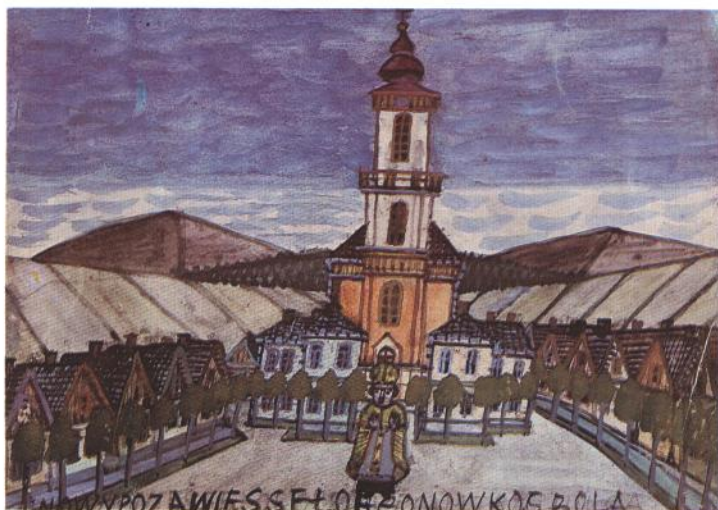
Nazwał się Matejką, przywołując wbrew wszystkim pamięć ojca i wielkiego malarza.

Sposób, w jaki nazwisko krakowskiego artysty dotarło do świadomości Nikifora i stało się symbolem wielkiej sztuki, pozostanie jeszcze jedną tajemnicą.

(*Andrzej Banach, Nikifor, Warszawa 1983, s. 5-11*)

Foto: Marian Włosiński

Fundacja św. Włodzimierza
Chrzcziciela Rusi Kijowskiej
ul. Kanonicza 15, 31-002 Kraków
tel./fax 21-99-96

BPH VI Oddział Kraków
Nr konta 323431-1645-132-3
Rynek Główny 47
39-987 Kraków, Poland

Fundacja św. Włodzimierza
Chrzcziciela Rusi Kijowskiej
ul. Kanonicza 15, 31-002 Kraków
tel./fax 21-99-96

BPH VI Oddział Kraków
Nr konta 323431-1645-132-3
Rynek Główny 47
39-987 Kraków, Poland